

Зборник радова
ГЕНОЦИД НАД СРБИМА
У НДХ И УСТАНАК –
КОЗАРА 1942-2022.

Оригинални научни рад

УДК 341.322.5 (497.13)
"1942"

DOI 10.7251/
ZRCIRRTNL2301161D

Запримљено: 14.12.2022.
Одобрено: 18.01.2023.

ОРГАНИЗАЦИЈА УСТАШКЕ ВОЈСКЕ 1942. ГОДИНЕ

Др Бојан Димитријевић, научни саветник ^{1*}

Институт за савремену историју
Београд

Апстракт: Чланак представља анализу снага Усташке војнице (војске) у 1942. години, кроз анализу организације војне структуре усташког покрета у Независној Држави Хрватској. Даје се преглед њених саставних делова, од највиших команди и штабова, преко нових организационих целина – здругова, до посебних делова какве су железничке, припремне, добровољачке, затим јединице немачке народносне групе, и коначно јединица за обезбеђење поглавника или логора. На крају се разматра и бројно стање усташке војске у 1942. години. Рад је настао на основу ауторовог истраживања у београдском Војном архиву, Хрватском државном архиву у Загребу, као и консултовања литературе која се бавила овом проблематиком.

Кључне ријечи: Независна Држава Хрватска, усташе, Усташка војница, организација

^{1*} bojands1@gmail.com

Незадовољан спорим и неефикасним деловањем Главног стожера на обједињавању и ефикасном командовању снагама Усташке војнице на терену, поглавник НДХ, Анте Павелић, доноси одлуку о смени првог начелника Главног штаба Усташке војнице пуковника Фрање Лукаца.² За новог начелника Главног штаба именује 5. новембра 1941. усташког пуковника Томислава Сертића. Истога дана је формирано место заповедника (команданта) Усташке војнице (бивши заповедник делатних усташких бојни) на које је именован усташки пуковник Рукавина.³ Нови начелник Главног штаба, пуковник Сертић, зацртао је као први и основни задатак свога деловања стављање свих активних јединица Усташке војнице под надзор Главног штаба. Стога Главни штаб издаје „Заповијед бр. 56“ од 2. децембра 1941, где се у тачки бр. 1 наводи: „Према устменој Поглавничковој одредби стављају се под заповједништво Главног стожера Усташке војнице све досадашње дјелатне формације Усташке војнице...“.⁴

Почетком 1942. под непосредном командом Главног стожера Усташке војнице налазили су се: Борбена група „Францетић“, 12 усташких активних батаљона (I–XII), Поглавничкова тјелесна бојна, I бојна Жељезничке усташке војнице (II бојна у формирању), Припремна бојна „Грич“ и активни батаљон немачке народносне скупине „Принц Еуген“.

Главни штаб Усташке војнице, под агилним вођством пуковника Сертића, наставио је да доноси наређења и окружнице чија је главна сврха била сређивање стања у Усташкој војници. Тако је 9. фебруара 1942. донета одлука о образовању „Лиечничких повјеренстава за Усташку војницу“. Следећег дана (10. фебруара 1942) Сертић испред Главног стожера шаље свим јединицама Усташке војнице окружницу у којој се наређује подношење десетодневних извештаја о свим рањеницима и погинулима, а од Здравственог уреда захтева што хитнију израду регистра рањених и погинулих припадника Усташке војнице.⁵ Својом окружницом од 26. фебруара 1942. начелник Сертић наређује свим командантима да убудуће сваки новопримљени војник мора у року од 15 дана положити усташку заклетву.⁶

Овде треба указати да је „Законском одредбом о оружаном сили Независне Државе Хрватске“, коју је 18. марта 1942. потписао поглавник

2 Усташки пуковник Фрања Лукац именован је истога дана (5. новембра 1941) за заповедника Редарствене страже у склопу Равнатељства за јавни ред и сигурност Министарства унутрашњих послова НДХ.

3 Хрватски државни архив, (ХР ХДА) фонд 487, Министарство оружаних снага НДХ; *Службени Виестник Усташке војнице*, година I, 1.

4 *Исто*, 3.

5 *Службени Виестник Усташке војнице*, година I, 1.

6 *Исто*, 2.

Павелић, дефинисан статус усташке војске. У тачки 1 те одредбе, наводи се: „Оружана сила НДХ састоји се из Домобранства и Усташке војнице“.⁷

Усташка војница је до априла 1942. достигла снагу од 24 активна батаљона, а већ у мају исте године има: 26 батаљона, штабну чету, артиљеријски дивизион, аутомобилску и обртну чету, музику и два активна батаљона војнице немачке народносне групе.⁸ Главни штаб Усташке војнице деловао је по наведеној формацији до 20. маја 1942, а затим је извршена реорганизација, по којој је структура штаба била следећа: I *главноштожерни одјел* (одсеци: *подохвајни, орјанизаторни, појунидбени, извјештајни и наставни*), II *обшћи одјел* (одсеци: *особни, душобрижнички и промицбени*), III *тосјодарски одјел* (одсеци: *пјрехрамбени, одјевни и рачунарско-надзорни*), IV *технички одјел* (одсеци: *оружни, самовозни и традицјељски*), V *правосудни одјел* (одсеци: *ојћи и сјејовно-казнени*), VI *здравствени одјел* (одсеци: *здравствени, љекарнички и живинарски*), VII *помоћни уред* и VIII *зайовједништво сјана*.⁹

Поглавник је 17. јула 1942. потписао нову „Законску одредбу о Усташкој војници“,¹⁰ чиме је претходна од 10. маја 1941. стављена ван снаге. Другом тачком Усташка војница се одређује као део оружаних снага НДХ (на трагу раније донете „Законске одредбе о оружаној сили НДХ“). Следећом тачком (3) прописује се да Усташку војницу сачињавају: *Стајаћи дјелашни здругови; Појлавникови шјелесни сдругови (ПТС); Промешни здругови; Хрвајско оружништво; Редарствена сјража; Надзорна служба; Усташка училишња; Усташка пјрипјрема и сјејовни и казнени суд*.

Овим законским актом прописано је: формирање војске немачке народносне групе у оквиру Усташке војнице (4), да је врховни командант Усташке војнице поглавник, који њом командује преко Заповједништва Усташке војнице (5), затим организација команде УВ (6, 7, 8. и 9), начин служења (12), заклетва (13) и ратне заставе (14). Битно је уочити да се том законском одредбом прописује да активне јединице Усташке војнице могу бити подређене командама Домобранства уз претходно одобрење Заповједништва Усташке војнице (10), а да деловање јединицама Усташке војнице наређује поглавник на предлог команданта или по личном нахођењу (11).

7 *Народне новине НДХ*, бр. 66, 21. март 1942.

8 Војни архив у Београду (ВА), фонд НДХ, к. 114 ц. 27/2–1.

9 *Службени Виестник Усташке војнице*, година I, 3; ВА, фонд НДХ, к. 113 ф. 16 5/1, к. 114 ц. 20/6–1 и 113 к, 6/16–1.

10 *Народне новине НДХ*, бр. 163, 23. јул 1942.

Заповједништво (команда) Усташке војнице - ЗУВОЈ

Како примећује Дамир Југ у својој студији, „улога постројби била је разноврсна и најчешће остављена процјенама самих заповједника, који се нису никоме подређивали, гледајући војно-хијерархијски, него су изравно комуницирали с Поглавником, јединим ауторитетом не само за усташке војне постројбе, него и за покрет у цјелини, а тиме и за све државне послове. Будући да он као формални и стварни челник није физички сам могао надзирати, а поготово не управљати свим тим сложеним функцијама, управљали су у његово име поједини њему блиски моћници у усташком покрету, а и у његовој војној грани, и који су сваки у своме дјелокругу истицали готово неограничену власт. То је с друге стране стварало управљачки и заповједни паралелизам, што се поготово негативно одржавало у војсци која иначе не трпи нејасноће у суставу овласти и одговорности. Будући да се држава налазила у ратном стању, а и због критика које су долазиле од савезничких, посебно њемачких војних кругова, почели су се од љета 1942. подузимати кораци да се такво стање превлада“.¹¹

Према наредби Павелића од 25. јула 1942, дотадашњи Главни стожер (штаб) УВ је преформиран у Заповједништво (Команду) УВ познату као ЗУВОЈ.¹²

Од 1. августа 1942. ступио је на снагу „Прописник о дјелатности Заповједништва УВ“. Њиме су прописане надлежности и делокруг рада Команде. На челу Заповједништва (Команде) УВ стајао је заповедник (командант) који је командовао Војницом у име поглавника. Прописана је његова надлежност, као и надлежност његовог заменика. Посебно је у надлежност команданта спадало: израда организације УВ, њено спровођење и примена, развој и усавршавање, одржавање свих јединица на „доличној висини војне усташке спремности, изобразбе, стеге и моралне снаге“, попуна јединицама изабраним „родољубивим, расно чистим и војнички крепким“ људством, осигурање прворазредног оружја и опреме за УВ, војно командовање и вођење јединица УВ. Команданту су били подређени помоћник и начелници одељења.¹³ У том тренутку под Командом УВ била су три стајаћа здруга, ПТС, железничке јединице, Оружништво, Редарствена стража, Надзорна служба, усташка училишта, Усташка припрема и дисциплински и казнени суд.

11 Дамир Југ, *Оружане снаге НДХ, свеукупни устрој*, Загреб: 2004, 220.

12 ВА, фонд НДХ, к. 114 ц 20/6-1; Законска одредба о Усташкој војници од 17. јула 1942, *Службени Виестник Усташке војнице*, година 1, бр. 5, Загреб: 25. јул 1942.

13 ВА, фонд НДХ, к. 114 ц 3/6-1 до 5.

За образовање ове команде постојао је и јак „интерни“ разлог, а према послератној изјави пуковника Сертића тај разлог се огледао у следећем: „да је почело превладати одређено мишљење да се створи једно заповједништво под именом Усташка војница, јер су поједини људи као Мошков, Кватерник, Рукавина, Печникар, Херенчић, те још неки постали превише самовољни, те се на овај начин преко јединственог заповиједања жељело најприје све такве појединце «стегнути и уразумити», а тиме омогућити да Усташка војница постане у правом смислу организирана војска“.¹⁴ У том циљу, а на предлог министра унутрашњих послова, Андрије Артуковића, поглавник Павелић је позвао пензионисаног мађарског пуковника, иначе Хрвата, Драгутина Гашу Баленовића, који је још у предратно време помагао усташама у логору „Јанка Пуста“ да преузме кључну дужност у новом Заповједништву Усташке војнице. Као резултат те намере, поглавник је 11. августа 1942. потписао „Прописник о дјелатности Заповједништва Усташке војнице“¹⁵ са датумом ступања на снагу 1. августа 1942. Тако је истог дана формално престао са радом Главни стожер Усташке војнице, а сва њему непосредно подређена заповедништва (осим Заповједништава дјелатних усташких здругова на челу са пуковником Францетићем) прешла су под нову команду. Поглавник је именовано кључне особе у новом Заповједништву 25. августа 1942.

Оваквом организацијом место команданта Усташке војнице преузео је лично поглавник Павелић, али је он све своје прерогативе пренео на заменика пуковника Баленовића („Обавља све послове повјерене од стране заповједника“). Ова команда имала је, према наведеном „Прописнику“, следећу организацију: *Постројбени, Одјојни, Пошхвашни и изобразбени, Особни, Обскрбни, Надзорни и Здравствени одјел, Помоћни уред и Заповједништво сџана*. Као посебни део Заповједништва Усташке војнице формирано је *Повјеренство за набавке* са задатком обезбеђивања редовних и уговорених набавки за потребе Усташке војнице. При Заповједништву Усташке војнице постојао је и Стални изасланик Рачунског двора Министарства ризнице НДХ са задатком праћења потрошње средстава државног буџета за потребе Усташке војнице. Постојећи *Пријавни уред* такође постаје део Заповједништва Усташке војнице.¹⁶

14 ХДА, фонд ХР ХДА 1561, Службе државне сигурности РСУП СР Хрватске, 013.4, ред. бр. 8 (Т. Сертић).

15 *Службени Виестник Усташке војнице*, година I, бр. 7, Загреб: 17. август 1942.

16 Реконструкцију команде УВ извео је Марио Верхас на основу: *Службеног Виестника Усташке војнице*, година I, бр. 7, Загреб: 17. август 1942. и бр. 8, Загреб: 1. септембар 1942, затим елабората „Организација Заповједништва Усташке војнице“ Отона Чуша (ХДА) и ВА, фонд НДХ, к. 3/6–1 до 5. Осим именовања у Команду Усташке војнице, поглавник је 25. августа 1942.

Нова законска одредба о државној влади НДХ, од 9. октобра 1942, отворила је дилему за врх Усташке војнице, јер се у њој помињао израз „Заповједништво над свим средствима народне обране“ у делу описа делатности Министарства домобранства. Команда УВ је у допису, од 20. октобра 1942, упутила питање да ли се под тим изразом „има подразумевати и Заповједништво над Усташком војницом“. Из Министарства је одговорено да „Усташка војница не спада под Министарство домобранства, јер је иста устројена на темељу посебне законске одредбе од 17. VII 1942... по којој је Усташка војница дио оружане снаге у ширем смислу, а иначе спада изравно једино под свога заповједника и да по законској одредби о државној влади Независне Државе Хрватске... Министарству домобранства припада устројство, управа и заповједништво само над постројбама домобранства и над свим средствима народне одбране, које тим постројбама служе“.¹⁷

Команда Усташке војнице донела је 28. октобра 1942. „Привремени прописник о дјелатности постројби стајаће Усташке војнице“.¹⁸

На основу жеље поглавника Павелића, Команда – Заповједништво Усташке војнице требало је да у даљем развоју добије статус министарства, посебног од Министарства домобранства. Ипак, развој ове команде кренуо је у супротном смеру. Први корак био је Меморандум, који је сачинио заменик заповедника Усташке војнице – пуковник Баленовић. У Меморандуму Баленовић износи главну тезу према којој та команда не може да опстане као самостално заповедништво, већ је треба расформирати, а јединице Усташке војнице на терену подредити Домобранству. Као главни аргумент истиче недостатак професионалног и квалитетног официрског и подофицирског кадра за попуну свих места у тој команди. На основу тих ставова, а и због акутне потребе обједињавања противустаничких акција, 17. новембра 1942. *Пошхвайтни и изобразбени одјел Зайовједништва Усташке*

именовао следеће усташке официре на високе дужности у Усташкој војници:

– усташки пуковник Јуре Францетић именован је за *зайовједника стајаћих дјелатних здругова Усташке војнице*,

– усташки допуковник Иво Херенчић за *зайовједника Прометних здругова Усташке војнице*,

– усташки допуковник Еуген Кватерник за *управној зайовједника надзорне службе*,

– усташки пуковник Томислав Сертић за *зайовједника Усташких училишта*,

– усташки пуковник Вјекослав Сервац за *зайовједника Усташке припреме*,

– усташки пуковник Јуре Рукавина за *прочелника Усташкој сјетовној и казненој суда*,

– усташки пуковник Анте Мошков за *зайовједника Појавниковој шјелесној сдруја*,

– усташки пуковник Вилко Печникар за *зайовједника Хрватској оружаништва и*

– усташки пуковник Фрањо Лукац за *зайовједника Редарствене страже*.

Службени Виестник Усташке војнице, година II, бр. 8, Загреб: 1. септембар 1942.

17 ВА, фонд НДХ, к. 114 ц 26/6–1.

18 *Службени Виестник Усташке војнице*, Тајни прилог, година I, бр. 13, Загреб: 5. новембар 1942.

војнице издвојен је из те команде и спојен са Оперативним одјељењем Главног штаба Министарства домобранства. Наведеним поступком *Заповједништво Усташке војнице* престаје да буде оперативна команда за руковођење и постаје установа за организацију, обуку, здравствену бригу и друге послове Усташке војнице.¹⁹

Под директном командом Заповједништва Усташке војнице 1. децембра 1942. налазиле су се следеће јединице: *Зајребачко усташко посадно заповједништво*, *Самовозни сат*, *Самовозна радионица*, *Обршнички сат*, *Дојавни сат*, *Здравствени сат*, *Љечилишће* и *ојоравилишће Усташке војнице* (Сљење), *Главно ојскрбно складишће*, *Главно оружно складишће* и *Главна крутовална поштаја*.²⁰

Како идеја са обједињавањем командовања над Усташком војницом није успела, априла 1943. пуковник Драгутин Баленовић је пензионисан. За вршиоца дужности „замјеника заповједника Усташке војнице“ именован је усташки пуковник Отон Чуш.²¹

Марио Верхас закључује да је „од самог стварања НДХ и усташких постројби, као интегралног дијела (оружаног крила) усташког покрета, постојала снажна тенденција да се иста «озакони», односно да јој се путем низа законских одредби пропишу темељна начела дјеловања, сврха и задаћа те попуна и устрој“. Потпуно други сегмент деловања Усташке војнице представља примена наведених законских одредби у свакодневном животу и раду усташке војске на терену где су јединице биле захваћене вртлогом ратних активности. Управо стална ратна деловања су онемогућила оживотворење низа решења прописаних законским одредбама. Верхас наводи: „Други битни чимбеник који је онемогућио потпуну и дјелотворну имплементацију појединих точка законских одредби (и других темељних докумената) био је сталан и акутан недостатак професионалних часника и дочасника у свим постројбама Усташке војнице. До капитулације Краљевине Италије (рујна 1943) Усташка војница није успјела ‘излијечити болести’ које су је пратиле од њезиног устројавања, а усложњавање опће ситуације на ратишту само ће још више придонијети продубљивању постојећих проблема“.²²

19 Елаборат „Организација Заповједништва Усташке војнице“.

20 ВА, фонд НДХ, к. 114 ц 56/24–1.

21 *Вјесник Министарства оружаних снага*, Особни послови, бр. 18, Загреб: 29. април 1943.

22 Амир Обхођаш, Марио Верхас, Бојан Димитријевић, Звонимир Деспот, *Усташка војница 1, Оружана сила Усташкој покрета у Независној Држави Хрватској 1941–1945, прва књига: шравањ 1941 – рујан 1943*, Загреб: 2013, 162.

Формирање усташких стајаћих здругова

Суочавајући се са растућим устанком који се ширио од лета 1941. на већини подручја НДХ, домобранске команде су уочиле да је статичном и мирнодопском формацијом немогуће руководити ангажованим снагама на терену. Зато је почело стварање обједињених привремених борбених група, које се називају здругови. У њих улазе домобранске, усташке и оружничке снаге ангажоване у једној акцији или на једном подручју.

Тако се од јесени 1941. на терену појављују *Сански*, *Тузлански*, *Зворнички* и *Кривајски здруги*. У сваком од њих ангажована је и понека активна усташка бојна - батаљон.

Од почетка 1942. уочило се да је потребно створити команде које ће објединити дејства више јединица на терену у акцијама против устаника. Здругови су сада више некакве тактичке групе које су обједињавале рад различитих хрватских снага: усташке војнице, домобранства, оружништва, ајнзацштафела и милицијских делова. Ови здругови су карактеристика за прву половину 1942. Од лета 1942. формирају се активни „стајаћи“ здругови као сталне команде у одређеним деловима НДХ које су обједињавале више усташких батаљона - бојни, а потом и пратеће – родовске јединице: артиљерију, везу, оклопне и аутомобилске јединице, помоћне службе и друго. Ови здругови су по форми највише налик стандардним пешадијским бригадама.

Први такав здруг био је *Утињски* настао 24. фебруара 1942. реорганизовањем дотадашње „Комбиниране оружничке пуковније“. У његов састав ушло је, осим домобранских и оружничких јединица, чак шест усташких бојни (I, II личка, V, X, XI, Карловачка припремна и 2. чета I бојне Жељезничке усташке војнице). У току борбених дејстава од средине априла 1942. Утињским здругом командује потпуковник Анте Мошков. Потом је у мају командант био усташки бојник Шулентић. Овај здруг је престао са радом 27. маја 1942, али од његових снага формираће се одмах нови здруг под командом пуковника Мецгера.²³

Према наредби поглавника Павелића, од 27. маја 1942, ради одржавања реда и сигурности на подручју Кордуна и Баније основан је „Привремени кордунски сдруг Метзгер“ (касније само Кордунски здруг)²⁴ под командом усташког пуковника Јозефа Мецгера. У састав здруга ушле су: X бојна у Слуњу, појачана привременим усташким јединицама у том месту и околини, јединице у Војнићу, Припремна усташка бојна из Карловца, Комбинирана усташка

23 ВА, фонд НДХ, к. 114 ц, 53/3–1, 113 к, 1, 4/18–1.

24 *Исто*, к. 114 ц, 53/3–1.

бојна у Вргин Мосту и Ласињи, XI бојна у Кладуши и Топуском, XI усташка бојна, у Цетинграду посада коју сачињавају оружници и милиционери. У састав Кордунског здруга улази и целокупно оружништво које се налазило на подручју његове одговорности. Кордунски здруг био је непосредно потчињен војсковођи Кватернику.²⁵

У овом периоду на подручју Петриње, под командом потпуковника пилота Ивана Мрака, делује Петрињски здруг у чијем је саставу XVI усташка бојна. На подручју слива реке Уне делује Унски здруг са VI и VII бојном под командом потпуковника Хрчка.

У циљу акције против партизана у славонском горју и на Фрушкој гори, Главни штаб Војнице је 7. јула донео наредбу о формирању *Сријемској сдруга* под командом усташког бојника Антуна Илика и састављеног од XVI бојне, Усташке припремне бојне Велике жупе Вука, 5. чете II батаљона Ајнзацштафела, Батаљона Зракопловне школске пуковније из Петроварадина и других домобранских састава.²⁶

Такође, ради вршења гарнизонских послова у Загребу, као највећем гарнизону, формирана је здружена јединица величине здруга, *Усташко посадно зайовједништво Загреб*, наредбом од 28. маја 1942, са седиштем у Звонимировој улици 9 и под командом потпуковника Миховила Сертића. Ова команда је преузела све посадне послове који се су односили на Усташку војницу, а под своју команду ставила све стално или привремено дислоциране усташке чете у Загребу.²⁷ У саставу нове формације били су Загребачка посадна бојна, Усташко посадно лијечничко помоћиште, Усташки посадни затвор и Оружнички вод.²⁸ Касније, Посадно заповједништво је проширило своју формацију и обухватало већи број усташких јединица у загребачком гарнизону. Ова посадна команда обављала је различите гарнизонске послове: држање стража, пријавница, подела намирница, обезбеђење кроз патроле и посадне страже, држање приправности и давање почасних чета у току церемонија или погреб.²⁹ Године 1944. и ова команда је преформирана у здруг.

Образовање активних усташких здругова почиње од средине лета 1942. Тада се од већег броја бојни у великим гарнизонима формирају „стајаћи дјелатни“ здругови. До краја године формирано је пет у различитим деловима НДХ: у Сарајеву, Сремској Митровици, Карловцу, Бихаћу и Бугојну.

25 *Исшо*, к. 113 к, 1, 4/18–1.

26 *Исшо*, к. 114 ц, 28/2–1.

27 *Исшо*, к. 114 ц, 1/1–1.

28 *Исшо*, к. 114 ц, 11, 12/3–1, 114 ц, 18/1–1.

29 *Исшо*, 114 ц, 39/4–1, 113 и, 10/4–1.

Формирање здругова почело је од 17. јула 1942, а питање подређености појединих бојни решено је до 24. августа 1942.³⁰

Тако је наредбом, од 23. јула 1942, група бојни „Францетић“ или усташки здруг у Сарајеву постао *I сшајаћи дјелашни здруг*. На место команданта постављен је потпуковник Францетић, али га је крајем августа заменио пуковник Иван Стипковић. Команда је била у Сокоцу, а у састав здруга ушле су следеће бојне: I (Подроманија), II и III (Соколац), XIII (Грачаница), артиљеријска батерија и приштапске јединице. Овај распоред се већ неколико недеља касније променио, па су у саставу здруга биле следеће бојне: I, II, III, XVII, XX, XXI, XXII, XXIV, XXVII, XXVIII и XXIX, распоређене у источној Босни и западној Херцеговини, као и три бојне у Сарајеву: посадна, допунска и радна.³¹

Стожер *II усташког сшајаћег дјелашног здруга* формиран је у Хрватској (Сремској) Митровици 15. августа 1942. Било је планирано да се команда потом пресели у Славонски Брод. За команданта је постављен усташки бојник Антун Илик. У састав здруга ушле су следеће бојне: IV (Босанска Дубица), VIII (Бања Лука), XIII (Пакрац), XV (Осијек), XVI (Хрватска Митровица), XVIII (Босанска Градишка), XXV (Тузла), XXVI (Бијељина) и 2. чета X бојне (Брчко).³²

Наредба за оснивање команде *III усташког сшајаћег дјелашног здруга* дата је 31. јула/1. августа 1942. Нови здруг је био под командом пуковника Мецгера. За почетак рада одређен је 15. август у Карловцу. Састав здруга на формирању био је по бојнама следећи: V (Карловац), VI (Двор на Уни), VII (Босански Нови), X (Слуњ), XI (Топуско), XIX (Бихаћ), XII (Костајница) и Комбинирана усташка бојна (Вргин Мост, састављена од две чете из IV бојне и једне из XVI бојне у Глини). У састав здруга ушла је и IX бојна (Крапина), коју није требало борбено употребљавати јер је одређена као центар за обуку регрута.³³

Сходно наредби, од 7. септембра 1942, основан је *IV усташки сшајаћи дјелашни здруг* у Бихаћу. За његово формирање основа је био раније успостављени Лички здруг. Команда над здругом је поверена пуковнику Стјепану Томичићу, ветерану усташке организације још од 1933. године. У састав здруга ушле су преименоване личке усташке бојне и то: I (сада XXXI) у Личком Петровом Селу, II (сада XXXII) у Босанској Крупи, III (сада XXXIII) у Бихаћу,

30 *Ишо*, к. 113 к, 1/18–1

31 *Ишо*, к. 114 ц, 48/4–1.

32 *Ишо*, 114 ц, 35/3–1, 114 ц, 49/4–1.

33 *Ишо*, 114 ц 1/6–1

као и XIX бојна у Бихаћу, која је препотчињена из састава III здруга. У здруг је ушла и једна чета V бојне у Госпићу, с тим да се од ње касније формира XXXIV бојна. Због ситуације на терену наглашено је да „Службену пошту IV стајаћег здруга упућивати крилашем Бихаћ–Загреб, док се не успостави редовити саобраћај”.³⁴ После пада Бихаћа, 8. новембра 1942. године, и повлачења IV здруга у Суњу наређено је 13. новембра 1942. да се тај здруг преформирана. Команда је била у Суњи, а од бивших XIX, XXXI и XXXIII бојне требало је организовати XXXI бојну са три чете у Суњи. По старом је остала XXXII бојна у Суњи. Тако је нешто касније IV здруг у Глини имао само XXXI, XXXII бојну и митраљеску чету.³⁵

И коначно, према наредби од 20. септембра 1942, а са почетком рада 1. октобра те године, оснива се *V усташки стајаћи дјелатни здруг*. На чело здруга постављен је бојник Рафаел (Ранко, Рафајло) Бобан, а штаб здруга је био у Бугојну. У састав здруга су ушле све активне усташке јединице у западној Херцеговини – Босни, и то следеће бојне: I (Бугојно–Купрес), XX (Бугојно), XVII (Јајце), Крајишка комбинирана (Имотски), XXVI (Љубушки), као и пет чета из XX, V, X и XVIII бојне које су биле на простору Бугојно–Купрес у борбеној групи „Шимић”.³⁶

За команданта стајаћих активних здругова постављен је са дужности команданта I здруга 25. августа 1942. пуковник Францетић, који је вршио ту дужност док није настрадао крајем децембра те године. Та функција је после његове смрти угашена, јер се здруговима командовало на други начин. Крајем октобра 1942. „Привремени прописник о дјелатности постројби стајаће Усташке војнице” ближе је уредио начин организовања и функционисања усташких здругова.³⁷

Поглавников тјелесни здруг³⁸

У току априла 1942. уследило је даље повећање и реорганизовање Поглавникове тјелесне бојне (ПТБ), па је уместо пешадијског батаљона

34 *Исшо*, 114 ј, 7/24–1.

35 *Исшо*, 114 ј, 24/24–1, 114 ј, 7/25–1, 114 ј, 35/24–1.

36 *Исшо*, 114 ј, 5/24–1. У акту о формирању наводи се да „дотадашњи заповједни односи у погледу потхватне /оперативне/ упорабе напред наведених постројба остају у свему на снази. Ради овог ступити у везу са заповједником III сектора II зоне у Мостару (заповједник б. дивизије), а савезно одредбама загребачког споразума”.

37 *Службени Виешник Усташке војнице*, тајни прилог, I, 13, Загреб: 5. новембар 1942.

38 Пасаж настао на бази истраживања М. Верхаса, који је део монографије *Усташка војница I*, под насловом „Поглавникова тјелесна бојна/Поглавников тјелесни здруг”, 251–259.

(бојне) организован Стражарски склоп са четири стражарске чете, формиран су нови Коњанички склоп (9, 10. и 11. коњичка чета), 12. пратећа чета (вод минобацача и вод топова) и 13. регрутна чета за обуку нових добровољаца. Брзи склоп и Свеучилишна припремна чета су остали по формацији из 1941.

Главни усташки стан донео је 15. маја 1942. „Одредбу о Поглавниковој тјелесној бојни“. Павелић је на бази Одредбе за команданта (почасне) Поглавникове тјелесне бојне именовао усташког пуковника Мију Селетковића.³⁹ Истога дана објављена је и „Одредба о оснутку Поглавниковог тјелесног сдруга (ПТС)“, као јединице Усташке војнице, војно-усташког тела за заштиту „Поглавникове особе“, а према његовој одлуци ПТС је могао да врши и друге војне задатке. За команданта ПТС-а именован је пуковник ПТБ-а Анте Мошков, а за начелника стожера ПТС-а немачки официр, познат као „усташки сатник“ – Славко Гвоздић.⁴⁰

Нова јединица ПТС је почетком јуна 1942. имала следећи састав: команда, штабна чета, почасна чета, Стражарски склоп, I и II батаљон ПТС-а, Брзи склоп (са три оклопне чете са танкетама Л-3 – две чете мотоцикала и једном противоклопном четом са четири топа 47 мм), Коњанички склоп, Топнички склоп (формиран 8. септембра 1942, са пољским хаубицама 100 мм и брдским топовима 75 мм), Самовозни склоп (опремљен италијанским камионима), три самосталне батерије са ПТ топовима 47 мм, ПА топовима 20 мм и минобацачима.

За опремање ПТС-а Италијани су испоручили већу количину разноликог наоружања. Помоћ коју су пружили за попуну ПТС-а Италијани су покушали искористити за побољшање своје политичке, а поготово војне, позиције у НДХ – нарочито у односу према Немцима, сматра Марио Верхас.

Законском одредбом о Усташкој војници од 17. јула 1942. „Поглавникови тјелесни сдругови“ (у множини!) наведени су као део Усташке војнице, а на бази наведене Законске одредбе од 25. августа 1942. Поглавник је именовао команданте појединих делове Усташке војнице.⁴¹

У децембру ПТС је проширен за још један батаљон (III) од ранијег стражарског склопа са четири чете, два ранија батаљона су имала по шест чета, затим допунски батаљон са осам чета, док је у Брзом склопу формирана још једна оклопна и једна мотоциклистичка чета. У састав ПТС је увршен и симфонијски оркестар.

39 *Службени Весник Усташке војнице*, 1, 3.

40 *Исто*.

41 *Исто*, 5.

Припремне бојне (батаљони)

Одредбом о саставу и деловању усташког покрета од 24. јуна 1941. у тачки 10 назначени су саставни делови Усташке војнице (у организацијском погледу). У ставци „ц“ наводе се: *припремне усташке бојне*. На бази наведене наредбе припремне бојне су попуњаване члановима усташког покрета из грађанства: усташама „Свеучилишног стожера“ (који нису уврштени у састав активних јединица Усташке војнице), свим члановима усташког покрета који су се на било који начин исказали у „ослободилачкој борби“ и потом, према потреби, свим осталим физички и ментално здравим Хрватима „који се нису огријешили о пробитке хрватског народа“.⁴²

Припремне бојне деле се на јединице: од 18 до 30 година, од 31 до 40 година и јединице Свеучилишног усташког стожера (Универзитетског усташког штаба).

Истога дана именован је усташки пуковник Томислав Ролф за заповедника припремних бојни Усташке војнице и за „изобразбеног заповједника Усташког подмлатка“, док је усташки сатник Анте Мошков именован за надзорног официра припремних бојни у Главном штабу Усташке војнице.⁴³

Следећи корак је представљало формирање Стожерног заповједништва (штаба, команде) припремних бојни са задатком организовања припремних бојни на целом државном подручју НДХ. Према нацрту усташког пуковника Фрање Лукца (начелника Главног штаба Усташке војнице), Усташка припрема је требало да се састоји од резервних јединица у којима би се изводила војничка обука и из којих би се затим вршила попуна активних батаљона – бојни.⁴⁴

Током периода мај–јул 1941. на подручју НДХ формиран је низ „припремних бојни“, односно јединица, које су носиле наведени назив. Наведене бојне, ни према броју припадника (често се радило о јединицама величине стотинак људи), а ни према организацији, нису биле „праве“ бојне.⁴⁵

Будући да Стожерно заповједништво припремних бојни никад није започело са радом, а да је и заповедник Усташке припреме пуковник Томислав Ролф именован на друге дужности, Главни усташки стан је наредбом од 26. септембра 1941. наложио увођење реда у „стихијско“ организовање јединица Усташке припреме и стварање „једнообразних“ бојни - батаљона

42 *Службени Виестник Усташке војнице*, I, 1.

43 *Исто*.

44 ВА, фонд НДХ, к. 114 ц 1/2–1.

45 *Исто*, к. 114 к 12/20–9.

Усташке припреме. Такође, и начин организовања оваквих јединица на нивоу сваке велике жупе у НДХ.⁴⁶

Главни усташки стан је 29. октобра 1941. донео „Одредбу о постројавању Припремне усташке бојне «Грич» од припадника бившег ‘Хрватског сокола’“. Овај батаљон је био организован на основу изјаве Савезног старјешинства „Хрватског сокола“ о прикључењу хрватског соколства усташком покрету. Батаљон је организован у Загребу као део Усташке војнице.⁴⁷

Италијанске војне команде у својој зони одговорности на подручју НДХ браниле су стварање усташких активних јединица. Ипак, од јединица Усташке припреме на подручју Великих жупа Гацка и Лика (Госпић), Винодол и Подгорје (Сењ) формиран је почетком 1942. Лички припремни здруг Усташке војнице. За команданта здруга је именован бојник Јурица Фрковић, потом пуковник Јуре Рукавина, и на крају пуковник Вјекослав Серваци, истовремено и командант Усташке припреме за целокупну II зону, која је 5. децембра 1942. бројала шест припремних бојни.⁴⁸

Законском одредбом о Усташкој војници, од 17. јула 1942, наведена је и Усташка припрема и њен командант. На основу те одредбе постојеће (само на папиру) Стожерно заповједништво припремних бојни постаје „Заповједништво Усташке припреме“ за чијег команданта поглавник 25. августа 1942. именује пуковника Вјекослава Сервација.⁴⁹ Он наводи да је припремне бојне преузео од Анте Мошкова и да је било око 42.000 припадника. „Али се ту увукло и пљачкаша и кољача итд. Ја сам тада направио чишћење, те сам одједном уклонио око 40% из припреме. Послије тога узето је у Усташку војницу 8.000 људи који су били обучени и наоружани и то је било почетком 1943. године“.⁵⁰

О стању у припремним бојнама се чуло и следеће: „У усташким припремним бојнама има једна врло лоша појава, коју би требало свим средствима сузбити... У свим бојнама, наима, налазе заклоне од позива на домобранску вјежбу многи млади и здрави људи, који се уписом у исте ослобађају обавезе према домобранству, док у самим бојнама нема довољно оружја да се сви наоружају и употребе за задатке дате тим постројбама. Са овим би требало пресећи, јер то су чланови покрета из властите користи, те према томе штетни покрету и моралу народа, који то види и зна“.⁵¹

46 *Исто*, к. 114 к 12/20–14.

47 *Службени Виестник Усташке војнице*, I, 1.

48 ВА, фонд НДХ, 114 ј, 5/25–1.

49 *Службени Виестник Усташке војнице*, I, 1.

50 ХДА, фонд 1.561, 013.4, ред. бр. 3 (В. Серваци).

51 ВА, фонд НДХ, к. 114 ц 17/6–1.

Према наредби Команде ЗУВОЈ од 16. децембра 1942. требало је приступити укидању Усташке припреме, односно распустити све њене до тада формиране јединице. У тренутку распуштања Усташка припрема бројила је 30.248 људи (600 официра, 2.756 подофицира, 26.892 војника), па је представљала вредан „извор“ за попуну постојећих јединица Усташке војнице.⁵²

Новачке бојне (Регрутни батаљони)

Усташка војница се до септембра 1942. попуњавала искључиво добровољцима, а затим је Команда ЗУВОЈ у споразуму са Министарством домобранства добила могућност попуне регрутима који су позивани на одслужење редовног војног рока и то на начин да се приликом регрутовања омогућавало будућим војницима да регулишу војну обавезу у јединицама *Домобранства* или у *Усташкој војници*. Команда Усташке војнице донела је 6. октобра 1942. наредбу о организовању: I новачке бојне (регрутног батаљона) у Осијеку и II новачке бојне (регрутног батаљона) Усташке војнице у Хрватским Карловцима. У склопу регрутних минобацачких и топовских водова изводила се обука за минобацачке и топовске јединице Усташке војнице. За почетак рада команди регрутних усташких батаљона одређен је 25. октобар 1942, с тим да је обука регрута почела 1. новембра 1942.⁵³

Железничка усташка војница – Прометни здругови⁵⁴

Железничке комуникације су биле веома развијене на простору НДХ, а њихов значај порастао је развојем устанка на њеним појединим деловима. Немачки војни органи су од првих дана окупације развили своје снаге за заштиту главних железничких комуникација. Пребацавање трупа, снабдевање и одржавање везе било је на деловима територије ослоњено у потпуности на железнички саобраћај. Са хрватске стране највећи део заштите железнице преузело је *Домобранство*. Ипак, од средине октобра 1941. започиње стварање Железничке усташке војнице.

Почетак се може везати за законску одредбу о њој, донету 13. октобра 1941. Посебни чланови одредбе дефинисали су да је железничка војница, као посебно усташко тело, намењена за обезбеђење железничког саобраћаја

52 *Исто*, к. 114 ј, 14/25–1.

53 *Исто*, к. 114 ј, 6/24–1.

54 Пасаж настао на бази истраживања М. Верхаса, који је део монографије *Усташка војница I*, под насловом „Железничка усташка војница /Прометни здруг Усташка војница /Прометни здругови Усташка војница“, 259–266.

на целој територији НДХ. Такође, одређен је начин вршења те активности: кроз стражарење, чување пруга и инфраструктуре, контролу путника и терета, затим њен састав, железничко особље, заклетва, руковођење и командовање, као и организација. Према овом законском акту, Железничка војница имала је Команду у Загребу и два батаљона, један у Загребу и други у Сарајеву. Буџет и финансирање било је на Министарству саобраћаја и јавних радова. За команданта Железничке војнице именован је 27. октобра 1941. сатник Вилко Печникар, иначе усташа из емиграције.

Новом законском одредбом од 27. новембра исте године редефинисано је да се попуна редова Железничке војнице могла вршити и од људства које није било железничке струке, већ се то могло надаље чинити расписивањем конкурса. Такође, било је предвиђено да се формира и трећи батаљон са командом у Осијеку. Истог дана поглавник Павелић је потписао *Законску одредбу о припадницима Жељезничке усташке војнице*. Њом су решена персонала и статусна питања, чиновни, дужина службе, право на пензију, дисциплинске мере. У највећем делу ових ставова, Железничка војница се ослонила на правила и прописе Усташке војнице, сем у деловима који су се тицали специфичности службе на железници.

До краја децембра 1941. формирана је команда Железничке војнице са потребним деловима и официрима задуженим за штабне, организационе и снабдевачке послове, затим I железничке усташке бојне у Загребу, на челу са сатником Јосипом Царем. Крајем фебруара 1942. у Сарајеву је завршено формирање II бојне, на чије чело је постављен усташки бојник Анте Вокић, који је вршио и дужност начелника железница у Сарајеву. Вокић је после два месеца отишао на другу дужност, па су команду над овим батаљоном преузели прво натпоручник Вослић, па натпоручник Крешимир Кураја. У мају почиње формирање III бојне у Осијеку, али је до јесени те године сакупљено људи само за једну чету. До почетка јула 1942. Железничка војница достиже бројност од 1.425 људи.⁵⁵

У току лета 1942. долази до нових промена: 17. јула „Железничка усташка војница“ мења назив у „Усташка војница – прометни здругови“, а 25. августа постављен је нови командант, потпуковник Иво Херенчић, такође један од истакнутих усташа.⁵⁶

Састав прометних здругова крајем године био је следећи: на располагању су била два батаљона: један у Загребу са шест чета распоређених у Загребу, Скакаву, Огулину, Земуну, Равној Гори и Добоју; други у Сарајеву са

55 ВА, фонд НДХ, к. 134 а 4/1, к. 114 ц 27/2–11.

56 *Службени Виешник Усташке војнице*, 5, Загреб: 1. септембар 1942.

пет чета у Босни – у Сарајеву, Брадини, Хаџићима и Пазарићу, те две чете у Макарској.⁵⁷

Немачки „*Einsatzstaffel der DM*“ у саставу Усташке војнице⁵⁸

На бази различитих процена број фолксдојчера, припадника немачке народносне групе, на подручју НДХ у априлу 1941. кретао се од 150.000 до 200.000 људи. НДХ је фолксдојчерима низом законских одредби гарантовала културну, економску и самоуправну аутономију у окрузима и општинама с већинским немачким становништвом. Немци су на подручју НДХ добили могућност формирања својих војних јединица. Још за време постојања Краљевине Југославије у склопу немачког културног савеза деловао је *Deutschen Mannschaft* – ДМ или *Немачка момчаг*. Ова организација је дефинисана као спортска, али у својој суштини била је полувојна организација. После проглашења НДХ, 10. априла 1941. године, у склопу ДМ устројен је *Waffenabteilung der DM* или *Оружано одјељење њемачке момчади*, које убрзо мења име у *Einsatzstaffel (ES)*, односно *Одред за ујошредбу-акцију* или „Потхватни одред“. Током првих дана постојања НДХ у склопу ЕС формиран су: штаб, штабна стража, две активне и четири резервне чете.

Поглавник је 31. јула 1941. донео „Законску одредбу о Војници њемачке народне скупине у оквиру хрватске Усташке војнице“.⁵⁹ Наведене јединице УВ састављене од немачке народносне групе формирале су се, према члану 1 ове одредбе, због признања заслуга немачкој народносној групи за држање реда, стварање новог поретка, као и за разоружавање Југословенске војске приликом оснивања НДХ.

Према наредби дотадашњег покрајинског вође ДМ за Хрватску, Јакоба Лихтенберга, одређена је прва организација ЕС формирањем првих чета и водова 31. јула 1941. Војним смерницама о формирању и употреби ЕС, од 15. октобра 1941, као и Привременим упутством о формирању и употреби

57 ВА, фонд НДХ, к. 114 ц 3/15–16. Овај састав и распоред донекле су промењени у току 1943. Те године образована су два нова батаљона: III у Окучанима и IV у Осијеку. Сваки је био јачине по две чете, па је укупно на дан 1. маја 1943. у Прометним здруговима било 17 чета, две влако-пратеће чете, по једна регрутна и митраљеска чета, као и два посадна вода. Бројно стање је достигло 3.900 људи.

58 Пасаж настао на бази истраживања Марија Верхаса, који је део монографије: Амир Обхођаш, Марио Верхас, Бојан Димитријевић, Звонимир Деспот, *Усташка војница 2, Оружана сила усташког покрета у Независној Држави Хрватској 1941–1945, група књиџа: рујан 1943 – свибањ 1945*, Загреб: 2013, под насловом „Војница њемачке народне скупине“, 100–110.

59 *Службени Виестник Усташке војнице*, I, 1.

„Потхватног одреда Њемачке момчади“, од 12. јануара 1942, вође немачке народносне групе у НДХ, Бранимира Алтајера, регулишу се питања: дисциплине, униформи, обуке, чинова и звања, ношење оружја и друга.⁶⁰

На бази упутства од 12. јануара 1942. све дотадашње јединице су реорганизоване, па је ЕС током пролећа те године имао следећи састав и базирање: на челу формације био је потпуковник ЕС и Усташке војнице Јакоб Лихтенберг. Штаб ЕС-а, формиран у августу 1941, смештен је у Осијеку. У истом гарнизону био је батаљон на располагању (Verfügungsbataillon) „Princ Eugen“ формиран у новембру 1941. Потом су ту били и: 1. припремни батаљон (Bereitschaftsbataillon) „Ludvig von Baden“ формиран марта 1942. у Орљавцу; 2. припремни батаљон „General Laudon“ формиран марта 1942. у Осијеку; 3. припремни батаљон „Maksimilian Emanuel von Bayern“ формиран септембра 1942. у Вировитици; и 4. допунски батаљон (Ersatzbataillon) у Осијеку. Образоване су и мање јединице: Добровољачка чета Рума (Freiwillige-Kompanie Ruma) – 8. јуна 1942, затим Мотоциклистички стрељачки вод за посебну употребу (Radschützenzug z. b. V.) – 12. фебруара 1943. у Осијеку, Посланичка стража код дипломатског представништва Трећег рајха у Загребу.⁶¹

Од 1. септембра 1942. започела је реорганизација јединица ЕС са циљем њиховог укључивања у састав снага СС и немачке полиције у НДХ, у које су све наведене јединице укључене до 1. маја 1943.⁶²

Редарствена стража

Законском одредбом о Усташкој војници од 17. јула 1942. Редарствена стража НДХ постала је део Усташке војнице.⁶³ За „уклапање“ Редарствене страже у Усташку војницу послужио је пример Трећег рајха, где је целокупна полиција поретка (Ordnungspolizei) и безбедносна полиција (Sicherheitspolizei) постала део СС, па се надаље користио термин „SS und Polizei“.

Редарствена стража је била на војнички начин организован део оружаних снага НДХ у склопу Усташке војнице, а која је, с обзиром на задатке,

60 ВА, фонд НДХ, к. 40 б 2/1.

61 *Истио*, к. 114 ц, 39/4–1.

62 *Истио*, к. 114 ц 56/24–3. Према бројном стању, од 4. јула 1942, немачки Einsatzstaffel имао је на списку 2.818 људи. Они су били распоређени у Штаб у Осијеку (29), Штабну чету у Осијеку (360), пет активних чета (I са 180, II са 190, III са 339, V са 182 и VI са 128) такође у Осијеку, IV активној чети у Руми са 192. Затим, имала је вод везе у Осијеку са 58 људи, коњички вод (28), као и две групе људи у немачким насељима: Schutzbergу и Windhorstu (387 и 745).

63 *Народне новине НДХ*, бр. 163, 23. јул 1942.

потпадала под МУП. Била је дужна да спречава противзаконитости сваке врсте и подређена је РАВСИГУР-у, односно месним редарственим областима. Њом је управљало „Опће заповједништво“ Редарствене страже код Равнатељства за јавни ред и сигурност, на челу са командантом, који је у исто време обављао дужност начелника РАВСИГУР-а.

Општег команданта Редарствене страже именовано је поглавник из редова официра Редарствене страже, хрватског Домобранства или Оружничтва. Именован је најпре усташки пуковник Фрањо Лукац, а затим од септембра 1942. домобрански и усташки пуковник Славко Сколибер.

Редарствена стража је у јулу 1942. бројала 5.000 припадника. У свакој великој жупи на подручју НДХ устројена је Жупска редарствена област. Та област је у свом саставу имала Одсек месног редарства који је био највиша инстанца Редарствене страже у великој жупи, док је у сваком граду образовано „Предстојништво градског редарства“, као основна установа Редарствене страже. Према организацији Редарствене страже, она је деловала само у градским подручјима, док су рурална подручја „покривали“ делови Оружничтва. Највећи број припадника Редарствене страже налазио се на подручју Града Загреба. Редарствену стражу су сачињавале пешадијске, коњичке и аутомобилске јединице.

Командант Средишње редарствене школе НДХ, која постоји од априла 1942, на Светом Духу, у Загребу, био је усташки пуковник Јосип Караба. Школа је имала 350 кадета. Само школовање трајало је годину дана, а примани су кандидати од 18 до 20 година. Прва класа Средишње редарствене школе промовисана је у априлу 1943, а потом је уписана и друга класа са 240 кадета.

Пуковник Сколибер је својим радом препородио, у ствари, и створио Хрватски редарствени збор, а врхунац његовог рада било је полагање усташке заклетве редарствених јединица на Јелачићевом тргу, у Загребу, уз присуство поглавника Павелића.⁶⁴

64 Давор Ковачић, *Редарствено-обавјештајни сусџав Независне Државе Хрватске од 1941. до 1945. године*, Загреб: 2009, 103–107. На бази Законске одредбе о Државној редарственој стражи од 23. децембра 1943. она излази из састава Усташке војнице. Преименована је из Редарствене службе у Државну редарствену службу. Павелић је Редарственој служби дао место и представништво у Главном стану поглавника, уз представнике свих видова Домобранства, УВ и ПТС, а сам Сколибер је произведен у генерала хрватских оружаних снага 1945. године.

Успостављање логора и њихово обезбеђење

Током лета 1941. основано је неколико сабирних – концентрационих логора различитих профила и на различитим локацијама. Ови логори су били потчињени Уреду III Усташке надзорне службе (УНС), на чијем челу је био Вјекослав Лубурић.⁶⁵ Како пише Д. Ковачић, до доласка у Хрватску Павелић није познавао Лубурића који је у почетку радио на снабдевању ПТБ-а и није имао никакве везе са Равнатељством за јавни ред и сигурност (РАВСИГУР), нити са УНС-ом. Затим је пришао Мији Бабићу, старом усташком емигранту, чији је постао заменик. Лубурић га је заменио на дужности када је овај настрадао лета 1941. на терену. Могло би се рећи да тај Уред заправо и није био део УНС-а преко којег се руководило Усташком обраном и логорима, него део Заповједништва Усташке обране уграђен у УНС, односно касније у ГРАВСИГУР, као веза међу њима. До краја 1941. Лубурићев уред је добио Господарски (економски) и Особни (персонални) одсек. Први за питања снабдевања, а други за лична и статусна питања.⁶⁶ Лубурић је на овој дужности тесно сарађивао са Кватерником – млађим, а приближио се убрзо и поглавнику. Томислав Сертић указује да је Лубурић „Поглавника потпуно очарао, тако да је Поглавник био увјерен у његове наднаравне способности... С друге стране Лубурић је Поглавнику најоданији човјек, фанатички вјеран“.⁶⁷

Организовање логора на подручју НДХ има две фазе. Прва фаза је трајала до почетка јесени 1941, када су организовани логори *Даница* у Копривници, *Керештинец* код Загреба, *Јадовно* на Велебиту, *Госпић*, *Слана* и *Меџајна* на острву Пагу, *Крушчица* крај Травника, као и неколико усељеничких логора за Словенце. Први логор – *Даница*, у Дрњу, код Копривнице, организовао је усташки поручник Мартин Немец, који је био повереник за Копривницу.⁶⁸

65 Управници Уреда III, односно касније Одсека за логоре били су: Вјекослав Лубурић, до краја лета 1942, Ивица Матковић, до почетка 1943, Станко Шарац, до краја 1943, потом Јаков Џал, до слома НДХ 1945. Д. Ковачић, *н. д.*, 171–172.

66 Елвис Бурчул, *Усташка надзорна служба, оснивање, устрој, дјеловање и укидање (1941–1943)*, магистарски рад, Одсек за повијест Филозофског факултета у Загребу: 2002, 79–80; Д. Ковачић, *н. д.*, 168–169.

67 ХДА, фонд 1.561, 013.4, ред. бр. 8 (Т. Сертић).

68 Логор *Даница* основало је Министарство унутрашњих послова НДХ 15. априла 1941. У Копривницу је „на дужност“ тада „удијељено“ седам усташа – емиграната са усташким поручником Мартином Немцем на челу. Тада је Немец постављен на дужност повереника „Повјеренства Главног усташког стана“ за Град и Котар Копривницу, а тиме и за заповедника логора *Даница*. Звонимир Деспот, *Вријеме злочина, Нови прилози за повијест копривничке Подравине 1941–1948*, Загреб-Славонски Брод: 2007, 29; Здравко Диздар, „Људски тубици логора *Даница* крај Копривнице 1941–1942.“, *Часопис за савремену повијест*, год. 34, бр. 2, Загреб: 2002, 377–407.

Друга фаза је започела организовањем јасеновачке скупине логора у јесен 1941. На овом простору, како је процењено, било је погодно основати логор због карактеристика терена, близине железничке пруге и комуникација, као и релативне близине саме престонице. Формирани су логори I–V (*Крајје, Брочице, Јасеновац-Цићлана, Кожара, Стара Градишка* – где је од раније била казнионица), а потом *Заповједништво сабирних логора Јасеновац*. Логори који су основани на простору Далмације укинута су због италијанске војне присутности. Највећи талас заточеника управо ће стићи од јесени 1941. до јесени 1942. године.⁶⁹

За осигурање самих објеката логора у Јасеновцу, као и околине, стигле су три усташке чете могуће већ 1. октобра 1941.⁷⁰ То су биле чете - сатније: 13. попуњена Херцеговцима, 17. Личанима и 49. у којој су били муслимани из Јајца и околине. Према податку из фебруара 1942. ту су биле 17, 22. и 49. сатнија, јачине око 230 усташа.⁷¹ Како су формиран поједини логори на том подручју, распоређиване су и одређене усташке јединице. Тако је *Логор I Крајје*, којим је командовао усташки поручник Анте Марић, обезбеђивала 22. усташка сатнија. Логор је постојао од августа до октобра 1941. *Логор II Брочице*, под управом усташког поручника Ивана Рака, који је постојао од августа до новембра 1941, обезбеђивале су две усташке чете: 14. и 17. *Логор III Цићлана*, настао септембра 1941, обезбеђивала је 17. сатнија, а њоме су управљали искључиво усташки официри (Јозо Матијевић, Иван Бркљачић, Мирослав Филиповић Мајсторовић, Јосип Матаја, Мирко Слишковић и Динко Шакић). Ова чета је по оснивању Одбрамбеног здруга напустила Јасеновац, а за обезбеђивање логора распоређена је I сатнија I бојне новог здруга. У лето 1942. ова јединица је замењена II бојном истог здруга. *Логори IV Кожара* и *V Стара Градишка* формиран су касније и њих је обезбеђивала Усташка обрана. Логор у Старој Градишци обезбеђивала је III бојна Одбрамбеног здруга, а неко време 1943–1944. њен заповедник, сатник Стјепан Босак, преузео је управу над логором.⁷²

Како сматра тадашњи заповедник УНС, Драгутин Јилек, Лубурић је одбио и Павелићеву иницијативу да се онима који су радили у логорима измени униформа. Како је она вршена у усташким униформама, поглавник

69 Д. Ковачић, *н. г.*, 173–175; Давор Ковачић, „Заповједници и дужносници јасеновачке скупине логора 1941–1945“, *Часопис за савремену историју*, 1–2.000, 97–111.

70 Првог октобра 1941, у 9.55, на телефонски позив јавља се из усташког логора усташки поручник Ранко Иван. Он наводи да се у Јасеновцу налази 25 домобрана из 5. чете 5. пука из Босанске Дубице, који дају стражу код моста. ВА, фонд НДХ, к. 3, 1/1–4.

71 Д. Маријан, *н. н.*, 43; Антун Милетић, *Концентрациони логор Јасеновац 1941–1945*, књига I, Београд-Јасеновац: 1986, 164–165, 365–375.

72 Д. Ковачић, „Заповједници и дужносници јасеновачке скупине логора 1941–1945“, 99–104.

је изменом одора хтео да скине евентуалну хипотеку са свих усташких снага од поступака који су чињени у логорима. Иако је такву одлуку донео лично Павелић, до њене реализације није дошло.⁷³

После доласка усташког бојника Марка Павловића у Јасеновац, настају промене. Он је концентрисао сву власт у своје руке, односно у оквиру I усташког одбрамбеног здруга, који је постао борбена јединица. Доласком Павловића „Заповједништво сабирних логора“ је укинута, а заповедништво над логорима преузело је „Заповједништво одбрамбеног здруга“. Организацију и управљање логорима Павловић је препустио командантима логора, а он се више бавио организацијом војске. Логори су тада имали већу самосталност (*Логор III* је имао претходно посебне елементе организације, а *Логор V* у Старој Градишки је био самосталан са свим елементима), иако су и даље потпадали под команду I одбрамбеног здруга.⁷⁴

Усташка обрана

Почетком 1942. формиран је *Градишки здруг*, као комбинована јединица, на челу са потпуковником Славком Сколибером и замеником, сатником Вјекославом Лубурићем.⁷⁵ Потом је, током пролећа 1942, образован *Усташки одбрамбени здруг* са седиштем у Липику. Како наводи Томислав Сертић, „Лубурић је ради заштите логора почео оснивати јединице, којима је он дао назив «усташка обрана», што је Поглавник прихватио“.⁷⁶

У саставу Усташког одбрамбеног здруга биле су следеће бојне: I у Јасеновцу, II у Старој Градишки, III у Липику, XIII у Бихаћу и XIV у Карловцу, две регрутне чете у Дарувару и Пожеги, као и Дочасничка (Подофицирска) школа у Ђакову. Командант је био сатник Лубурић, као управник Усташке одбрамбене службе, чији је здруг био саставни део (односно III Уреда УНС), а потчињен Усташком надзорном заповеднику. У саставу здруга било је и повереништво УНС-а. Овај здруг добио је надлежност обезбеђења логора, али и ширег подручја око логора, све од Папука и Псуња до Козаре и Мотајице. Главни штаб УВ одобрио је да друге јединице Војнице које дођу на то подручје буду под тактичком командом овог здруга. Исто је важило и за јединице ПТС-а и Припремне бојне, уколико нису имале друге задатке.⁷⁷

73 Е. Бурчул, *н. н.*, 80–81.

74 Д. Ковачић, *н. г.*, 177–179.

75 Давор Маријан, *Усташке војне јосипројбе 1941–1945*, магистарски рад, Филозофски факултет, Свеучилиште у Загребу, Загреб: 2004, 43.

76 ХДА, фонд 1.561, 013.4, ред. бр. 8 (Т. Сертић).

77 Д. Маријан, *н. г.*, 43–44.

Као војна јединица УНС-а, Усташка обрана, како је здруг постао познат, временом је ојачала и укључивана је и у војне операције. У њу се ступало добровољно. Сви званичници унутар логора, као и Уреда III, били су истовремено припадници Усташке одбране. Према дозволи шефа УНС-е Кватерника, Лубурић је Усташку одбрану постепено претворио у чисто војну формацију, која је имала дозволу и за полицијско деловање на подручју Котара Новска, односно само у ближој околини Јасеновца и Старе Градишке. Лубурић је организовао неку врсту сигурносног појаса на подручју од Дубице, Јасеновца и Новске до Окучана и Старе Градишке. У том сигурносном појасу Усташка обрана имала је војну и полицијско-управну власт. Друге војне јединице или команданти нису могли да спроводе никакве мере без претходног договора са Обраном. Почетком 1942. Лубурић је издао налог за хапшење и одвођење српског становништва, из села Млака и Јабланац, у јасеновачки логор, како би тај појас „очистио од непожељних елемената“.⁷⁸

Због нових задатака повећало се и бројно стање Усташке одбране на 2.500 људи. Њено издржавање ишло је најпре на терет Министарства унутрашњих послова, односно Равнатељства за јавни ред и сигурност, а касније на терет буџета Усташке војнице. Одласком Лубурића у периоду после пада Еугена Кватерника са места начелника РАВСИГУР-а и команданта УНС-а долази до персоналних промена и преусмеравања задатака Усташке одбране само на логорску службу.⁷⁹

У лето и јесен 1942. део здруга је био ангажован у западној Херцеговини, односно II зони италијанског окупационог подручја. Током 1942. године по посебној одлуци поглавника, а на предлог бојника Лубурића, формирала се у Травнику *Домобранска добровољачка пуковнија*, намењена за посебне мисије у италијанској зони НДХ, а где није било допуштено деловање усташких снага. Та јединица је била образована искључиво од припадника Усташке одбране. Они су једноставно заменили своје усташке за домобранске униформе. Та пуковнија је извршила своју мисију под командом пуковника Фрање Шимића. Њему је јединицу предао бојник Лубурић, који је у то време био у униформи домобранског сатника.⁸⁰

О даљем ангажману Усташке одбране постоје само фрагменти: током октобра у Љубушком, па потом у Имотском, појављује се седиште *II одбрамбеној здруга*. За његовог команданта именован је 16. октобра усташки

78 Е. Бурчул. *н. п.*, 80–81, 34.

79 Д. Ковачић, *н. г.*, 171–172.

80 Динко Шакић, *С Поглавником у Алиама 1946. (дио усјомена из веће цјелине)*, Сплит: 2001, 126–127.

сатник Фрањо Приморац. Крајем децембра 1942. на подручју Имотског и Посушја били су делови II бојне Одбрамбеног здруга јачине око 700 људи. Други одбрамбени здруг се помиње и у фебруару 1943, али ипак нема назнака да је здруг заживео. Прва бојна овог II здруга (у ствари III бојна постојећег УОС) налазила се у Имотском јануара 1943. Касније током 1943. помиње се I одбрамбена бојна на простору Посушје–Имотски–Љубушки у саставу снага пуковника Фрање Шимића.⁸¹

Оно што је битно за разумевање јесте да ни овај здруг ни његове јединице нису били потчињени министру оружаних снага, ни трупним командантима на терену, па је тако ова јединица могла да делује мимо немачке или италијанске контроле. На тај начин је ова јединица могла да буде коришћена за посебне задатке, за које друге снаге Усташке војнице нису могле бити употребљаване. Пре свега, јер нису биле у командној одговорности домобранских, а самим тим ни немачких или италијанских војних штабова. То је посебно битно за италијански „део“ НДХ где је био забрањен улазак усташких јединица. А касније, 1943–1945, за операције ван немачке командне контроле, јер је била реч о полицијској јединици. Усташка одбрана практично се претворила у личну војску Вјекослава Лубурића.

Добровољачке домобранске јединице

Током 1942. започело је оснивање домобранских добровољачких (ДОМДО) снага. Њихово главно обележје било је то да су формиране и деловале према територијалном принципу. Два типа јединица су ушла у састав ДОМДО снага: прве су биле различите локално формиране муслиманске јединице, а друге оне за деловање на простору „италијанске“ зоне, где снаге Усташке војнице нису могле да улазе без италијанског одобрења.

Како запажа Никица Барић, припадници свих војних снага НДХ били су много боље мотивисани ако су служили у јединицама које су деловале у њиховом завичају, у близини њихових домова. Још раније, међутим, начелник главног штаба Домобранства, генерал Лакса, уочава да покушај са милицијским (милиционерским) јединицама није успео. Оставио је и упечатљиву карактеристику оваквих јединица: „Можда је том узрок и тај што су групе милиционера недовољно дисциплиниране... у грађанским одијелима, без уочљиве разлике од побуњеника, што се међу њима налази велик

81 ВА, фонд НДХ, к. 114 и, 11/5–1; Д. Маријан, н. н., 44; *Зборник докумената и података о Народноослободилачком рату југословенских народа*, том IV, књ. 13, 688–701, 750–758; *Историја*, том IV, књ. 14, 495–499.

број оних који су ту дошли само ради награде и имају право отићи када их је воља, извјестан дио прими оружје и пређе на страну побуњеника; тек резултати се од њиховог дјеловања нису показали никакви, ради чега би ово требало сасвим напустити“.⁸²

Као ДОМДО јединице легализоване су многе формације које су садржавале елементе који их сврставају у категорију „дивљих усташа“. Тако је крајем децембра 1941. формиран *Добровољачки одјел народној усташкој бојника Хаџиефендића*. Ову јединицу, познату и као „Хаџиефендићева легија“, сачињавали су муслимани из источне Босне. Легија је бранила муслиманска насеља од четника, а борила се и против партизана у пролеће 1942. Немачки војни команданти тражили су њено распуштање због злочина почињених над српским становништвом у источној Босни. У том тренутку имала је више од 5.000 бораца распоређених у шест батаљона. Касније, у јулу, легија је преустројена у *ДОМДО Ђуковнију*. Та јединица је постојала до партизанског уласка у Тузлу, у јесен 1943. Тада је, поред осталих, стрељан и њен командант Хаџиефендић, а људство је у доброј мери прешло у партизанске редове.⁸³

Делови муслиманског становништва су се по одласку партизана из Тузле поново организовали у некакве самозаштитне јединице познате као *Зелени кадар*, а део њих и у јединицу познату као *Босански џланинци*, под вођством Нешада Топчића. Ово муслиманско људство било је у регрутном смислу „занимљиво“ за разне војске: Домобранство, Усташку војницу, попуу немачких СС снага, као и за партизане, па чак и за Михаиловићеву ЈВУО. Из ове групације „Бојна бранитеља Кладња“ била је у Тузланској бригади, насталој из ДОМДО пуковније, али је током 1944. преименована у XXXVI усташку бојну и ушла је у састав XII усташког здруга.⁸⁴

Друга област НДХ, где се појављују ДОМДО формације, била је она коју су италијанске снаге реокупирале после устанка 1941. и где су домобранске снаге биле сведене на минимум, а усташке снаге потпуно прогнане и забрањене. Током јула 1942, међутим, италијанска команда VI корпуса је предложила команди домобранског III збора да се италијанске снаге у појединим гарнизонима у источној Херцеговини замене домобранским, поступно током августа и септембра 1942.

Крајем октобра те године започело је позивање резервиста са подручја Херцеговине. Трбало је прикупити 2.000 „домобранских добровољаца“ и

82 Никица Барић, *Устрој коинене војске домобранства*, Загреб: 2003, 154.

83 *Исто*, 156; Здравко Диздар, Михаел Соболевски, *Прешућивани чејнички злочини у Хрватској и Босни и Херцеговини 1941–1945*, Загреб: 1999, 540–541.

84 Н. Барић, *н. г.*, 157.

упутити их у Травник ради организовања једне ДОМДО пуковније. У циљу прикупљања људства за ту јединицу у Мостар је дошао представник Усташке обране - Вјекослав Лубурић. У формирање се укључио и усташки пуковник Јуре Францетић, који је такође тражио људство за ову јединицу. За команданта пуковније одређен је Лубурић, али је после инцидента у којем је убио једног од добровољаца враћен у Загреб и притворен, а пуковнију је преузео домобрански пуковник Фрањо Шимић. Ова јединица, названа 1. пуковнија ДОМДО, требало је да буде попуњена резервистима и упућена у источну Херцеговину да поседне поједине гарнизоне и затвори границу ка Црној Гори, а све на подручју где се налазило јако устаничко - четничко упориште.

Ова јединица, пошто је попуњена уз асистенцију министра Вјекослава Вранчића и пуковника Францетића, пребачена је средином новембра 1942. у Мостар. Пребацавање пуковније изазвало је противљење Италијана. Они су указали да је већи број њеног састава, у ствари део Усташке војнице (тачније Усташке обране), обучен у домобранске униформе. Италијани су приметили да је бројно стање бојни I ДОМДО пуковније далеко веће него у осталим домобранским јединицама, тако да нису дали одобрење за улазак ове јединице у њихову II зону. Делови пука, међутим, већ су били упућени на терен. Тако је 21. новембра штаб пука стигао у Мостар са посадном четом, I батаљоном са укупно 1.380 људи и делом II батаљона са 443 човека који су распоређени у касарнама по Мостару. Остатак II батаљона био је заустављен у Јабланици и Брадини, а преостале снаге пука још нису кренуле из Сарајева. Италијани су тражили детаљне податке о саставу ове јединице. Људству је било забрањено напуштање Мостара, све док се не разреше дилеме о бројности и припадности људства Усташкој војници. Индикативно је било да су пук у Мостар лично довели пуковник Францетић и министар Вранчић, а не новопостављени домобрански командант - пуковник Шимић. Организационо одељење МИНДОМ-а је покушало да објасни како је реч о привременој добровољачкој јединици која је имала нешто веће бројно стање. Било је очигледно да је пук организован на брзину. Потом су Италијани у договору са командом 6. дивизије из Мостара одлучили да се пуковнија пребаци у западну Херцеговину, где је постојала опасност од партизана.

Иако је пуковник Францетић тврдио да постоји италијанска сагласност за долазак јединице у источну Херцеговину, то очигледно није било тако, па се створила велика напетост између италијанских и хрватских војних власти. Почело је и осипање пука, јер је део добровољаца убрзо отишао кућама. Овај пук, у саставу у коме је стигао у Мостар, укључен је у деловање

на околном простору Херцеговине. После капитулације Италије, I ДОМДО пуковнија или „Шимићев здруг“, како је била позната, лоцирана је по јединицама у Љубушком, Вргорцу, Имотском и Сплиту и искоришћена је за стварање VI усташког стајаћег дјелатног здруга 1943.⁸⁵ Касније није било више случајева формирања оваквих јединица.

Бројно стање усташких снага

Устројство и бројно стање усташких јединица, како се чини, дуго није било познато ни самом командном врху Војнице. Према немачким подацима с краја 1941. у саставу Усташке војнице било је око 10.000 људи са око 17 бојни.⁸⁶ Почетком 1942. постепено се увећавају усташке снаге, пре свега растом броја бојни и формирањем првих здругова. На дан 6. јула 1942. Усташка војница је имала 414 официра, 795 подофицира, 15.915 војника, односно укупно 17.434 људи. У ове бројке нису урачунати припадници ПТС ни Усташке обране.

Крајем 1941. почињу се стварати „искази сталиша“ или бројна стања, које су јединице требале редовно да шаљу у Главни штаб у Загреб. Овај захтев је имао слаб одзив и из јединица често није долазило ништа или је стизало нередовно. Још у овом периоду, Главни штаб је „по посљедњи пут“ наредио да све јединице поднесу тачна бројна стања из којих ће бити видљиво стање официра, подофицира, војника, кола, коња, возила, мотоцикала, бицикала, оружја по врстама, муниције и осталог што спада у наоружање. Оваква стања требало је достављати дневно. Запређено је да „за неизвршење ове одредбе позват ћу старјешине на одговорност“. Такође, било је тражено да „сви заповједници имаду доставити исказ погинулих и рањених за цијело вриеме од када се јединица налази у борби, па све до данас... без обзира на то да ли су већ достављени или не“.⁸⁷ Више од пола године касније, 15. јула 1942, Главни стожер наређује свим усташким активним јединицама да убудуће шаљу *исказ сталиша* по одређеном обрасцу у десет примерака Главном стану поглавника, Главном штабу УВ, као и појединим одељењима тог штаба.⁸⁸ Очигледно да је требало доста времена да се и по овом сегменту Војница увојничи.

85 Н. Барић, *н. г.*, 159–163.

86 Д. Маријан, *н. н.*, 73; Богдан Кризман, *Павелић између Хиџлера и Мусолинија*, Загреб: 1986, 236.

87 ВА, фонд НДХ, к. 114 ц 30/6–1.

88 *Исто*, 114 ц, 5/3–1.

Organisation of the Ustasha Army in 1942

Summary

In summer 1941, the Home Guard command realized that the active ground forces cannot be managed by the static peacetime formation, following the uprising growing in the majority of the Independent State of Croatia (NDH). That is why the creation of unified provisional combat groups, called *zdrugs*, began. They included Home Guard, Ustashe and armed forces engaged in one action or in one area. For a long time, the organization and number of the Ustashe units was unknown even to the top command. Article 1 of the Law on Military Forces of the Independent State of Croatia, signed by commander (*poglavnik*) Pavelic, reads as follows: "Armed forces of NDH consist of the Home Guard and Ustashe Army". By April 1942 the Ustashe Army had 26 battalions, HQ company, artillery squadron, auto and craft company, music and two active batallions of the German Volksgroup. In April 1942, there was further reorganization of the Poglavnik's body battalion into a unit of Ustashe soldiers, that is, a military-Ustashe body for the protection of the "Polavnik's person", and according to his decision, the unit could also engage in other military tasks. In NDH, the railway system was extensively developed, and its importance grew with the ongoing uprising. From the first days of the occupation, German military developed units to secure the main railway communication. On Croatian side, the Home Guard took over the protection of the railway. In spring 1942, the "Ustashe defence *zdrug*" seated in Lipik was established. Tomislav Sertic noted: "In order to protect the camp (Jasenovac), Luburic formed units which he named "Ustashe defence", accepted by the Poglavnik. By September 1942 the unit consisted solely of volunteers, then, in an agreement with the Ministry of Home Defense, the Command of the Ustashe was given the opportunity to be filled with recruits who were called to serve regular military service, in such a way that during the recruitment, future soldiers were able to fulfill their military obligations in the units of the Home Defense or in the Ustashe.

Извори:

Војни архив у Београду

Хрватски државни архив

Народне новине НДХ, бр. 66, 21. март 1942, бр. 163, 23. јул 1942.

Литература:

- Барић Никица, *Устрој коинене војске домобранства*, Загреб: 2003.
- Бурчул Елвис, *Усташка надзорна служба, оснивање, устрој, дјеловање и укидање (1941–1943)*, магистарски рад, Одсјек за повијест Филозофског факултета у Загребу: 2002.
- Деспот Звонимир, *Вријеме злочина, Нови прилози за повијест копривничке Подравине 1941–1948*, Загреб-Славонски Брод: 2007.
- Диздар Здравко, „Људски губици логора Даница крај Копривнице 1941–1942“, *Часопис за савремену повијест*, год. 34, бр. 2, Загреб: 2002, 377–407.
- Диздар Здравко, Михаел Соболевски, *Прешућивани четнички злочини у Хрватској и Босни и Херцеговини 1941–1945*, Загреб: 1999.
- Југ Дамир, *Оружане снаге НДХ, свеукупни устрој*, Загреб: 2004.
- Ковачић Давор, *Редарствено-обавјештајни сусав Независне Државе Хрватске од 1941. до 1945. године*, Загреб: 2009.
- Ковачић Давор, „Заповједници и дужносници јасеновачке скупине логора 1941–1945“, *Часопис за савремену повијест*, 1–2.000, 97–111.
- Маријан Давор, *Усташке војне постројбе 1941–1945*, магистарски рад, Филозофски факултет, Свеучилиште у Загребу, Загреб: 2004.
- Милетић Антун, *Концентрациони логор Јасеновац 1941–1945*, књига I, Београд-Јасеновац: 1986.
- Обхођаш Амир, Марио Верхас, Бојан Димитријевић, Звонимир Деспот, *Усташка војница 1, Оружана сила Усташког покрета у Независној Држави Хрватској 1941–1945, прва књига: шравањ 1941 – рујан 1943*, Загреб: 2013.
- Шакић Динко, *С Полавноком у Алпама 1946. (дио усйомена из веће цјелине)*, Сплит: 2001.